

MRE en andere vormingsgebieden

Een wereld met mensenrechten

Mensenrechten hebben invloed op elk aspect van ons dagelijks leven. Schendingen van mensenrechten liggen dan ook aan de basis van bijna elk probleem in de wereld van vandaag: geweld, armoede, globalisering, het leefmilieu, economische ongelijkheid en rechteloosheid. En dan hebben we het nog niet eens gehad over de oorlogen en conflicten die hele delen van de wereld vernietigen.

Hoewel mensenrechten in hun oorspronkelijke betekenis vooral werden beperkt tot het burgerlijke en politieke domein, wordt nu algemeen aanvaard dat het ook gaat om een sociale, culturele en economische problematiek. Vandaag is er zelfs sprake van een derde generatie rechten, die rekening houden met collectieve rechten en onderwerpen die de komende generaties aangaan. Dit heeft belangrijke gevolgen voor ons werk als educatoren: het betekent dat educatie over thema's als globalisering, het leefmilieu, vrede en interculturele relaties, naast andere, allemaal vormen van mensenrechteneducatie zijn. Zij behandelen mensenrechtenkwesies en proberen een cultuur te ontwikkelen die deze respecteert.

? Welke veranderingen op gebied van mensenrechten waren in jouw land tijdens de laatste 20 jaar de belangrijkste ?

In deze handleiding proberen we het hele spectrum van mensenrechten te behandelen. We zullen in dit hoofdstuk kijken naar de verbanden tussen deze thema's en andere soorten educatie, zoals ontwikkelingseducatie, vredes-educatie, milieueducatie, burgerschapseducatie, enzovoort. Iedereen die betrokken is bij één van deze vormen van educatie zou op deze pagina's relevante onderwerpen moeten terugvinden.

Wat is een 'mensenrechtenkwesie'?

Bijna elke vraag omtrent de schending van rechten is een mensenrechtenonderwerp. De internationale gemeenschap erkent tegenwoordig drie verschillende 'generaties' van rechten, die verschillende dimensies van de menselijke activiteit omvatten:

Eerste generatie rechten (vrijheidsrechten)

Dit zijn de burgerlijke en politieke rechten zoals het recht op vrijheid van meningsuiting, vrijheid van vereniging, het recht op leven, op een eerlijk proces, op deelname aan het politieke leven van de samenleving, enzovoort. Deze kwesies (en andere) worden in het onderwijs meestal aan de orde gebracht in burgerschapseducatie, politieke opvoeding, opvoeding tot democratie of educatie in verband met recht.

Tweede generatie rechten (gelijkheidsrechten)

Deze omvatten de sociale, economische en culturele rechten, zoals het recht op een degelijke levensstandaard, op arbeid, het recht om bij een vakvereniging te gaan, het recht op gezondheid en op onderwijs. In de sector van formele educatie worden deze rechten vaak verwaarloosd. In lessen economie bijvoorbeeld worden deze onderwerpen zelden aangesneden, hoewel dit eigenlijk toch zou horen. Deze thema's komen soms wel ter sprake in nevenschoolse activiteiten, bij activiteiten van jeugdgroepen, in werkgroepen, bij persoonlijke en sociale vorming of gezondheidsopvoeding. Er is echter groeiende erkenning voor het feit dat deze generatie rechten net zo belangrijk is voor een goed burgerschap als de eerste generatie rechten; en terecht!

Derde generatie rechten (solidariteitsrechten)

Deze rechten zijn nog in volle ontwikkeling omdat ze nog niet helemaal geformuleerd of erkend zijn. Ze verwijzen naar de collectieve rechten van samenlevingen of volkeren, zoals het recht op duurzame ontwikkeling, op vrede, op een gezond leefmilieu. Een groeiend aantal educatieve domeinen focust op deze rechten, zoals milieueducatie, vredeseducatie en ontwikkelingseducatie.

(Meer info over de verschillende generaties rechten vind je terug in Hoofdstuk 4).

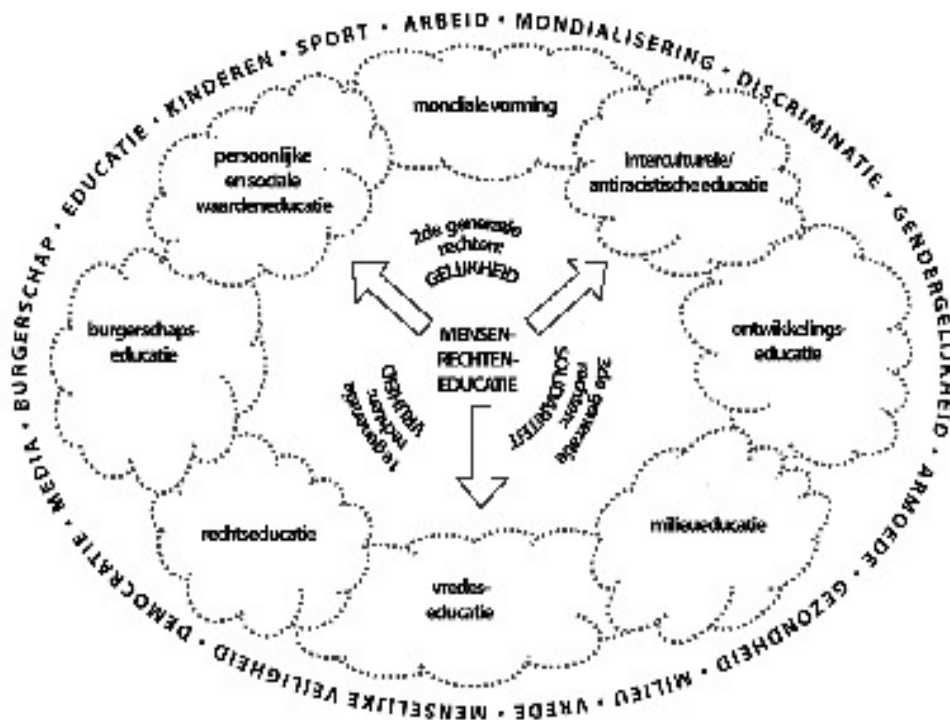
? Waren sommige onderwerpen die in jouw groep ter sprake kwamen mensenrechtenthema's?

Thema's die in dit boek aan bod komen

Deze handleiding is opgebouwd rond zestien mensenrechtenonderwerpen die met één of meer generaties rechten verband hebben:

- algemene mensenrechten;
- kinderen;
- burgerschap;
- democratie;
- discriminatie en xenofobie;
- educatie;
- leefmilieu;
- gendergelijkheid;
- globalisering ;
- gezondheid;
- menselijke veiligheid;
- media;
- vrede en geweld;
- armoede;
- sociale rechten;
- sport.

Geen enkel van deze thema's is belangrijker dan de andere. Ze zijn zodanig met elkaar verbonden dat door er één van te bespreken, de andere ook aan bod komen. Dit is een direct gevolg van het feit dat mensenrechten ondeelbaar zijn, onderling afhankelijk zijn en met elkaar verband houden. Zij kunnen niet afzonderlijk worden behandeld, omdat ze op vele manieren nauw met elkaar verbonden zijn.

Het hierboven afgebeelde diagram beeldt deze onderlinge samenhang uit. We hadden er ook andere kunnen tonen: de buitencirkel had bijna willekeurig anders kunnen worden gerangschikt zonder aan verbanden in te boeten. De thema's in de buitencirkel lopen in elkaar over, net als de educatieve domeinen in de middencirkel. En zelfs het onderscheid

"De rechten van alle mensen verminderen als de rechten van één mens worden bedreigd".

J.F. Kennedy

tussen de eerste, tweede en derde generatie rechten is niet zo duidelijk. Educatie bijvoorbeeld wordt gewoonlijk als een recht van de tweede generatie beschouwd, terwijl men ook kan stellen dat het essentieel is voor een effectieve politieke participatie (eerste generatie) én voor een duurzame ontwikkeling (derde generatie).

Volgende analyse dient te worden beschouwd als één van de vele, maar het helpt te illustreren hoe de verschillende thema's van belang zijn voor de educatieve domeinen en hoe deze domeinen op hun beurt elkaar overlappen.

Opvoeding tot burgerschap

Opvoeding tot burgerschap moedigt de ontwikkeling van jongeren aan als actieve en verantwoordelijke burgers. In 1997 begon de Raad van Europa met het Education for Democratic Citizenship project (educatie voor democratisch burgerschap) en in juni 2000 kwam het rapport hiervan uit. Dit benadrukte het belang van sociale rechtvaardigheid en gelijkheid van rechten voor burgerschap. T.H. Marshall stelt in zijn boek *"Citizenship and social class"* (Cambridge University Press, 1950) dat burgerschap enkel kan werken als het toegang verschaft tot drie types rechten:

- De burgerlijke component die rechten met betrekking tot individuele vrijheid inhoudt.
- De politieke component, met bijvoorbeeld het recht op deelname aan de uitoefening van politieke macht, het recht om te stemmen en om deel te nemen aan parlementaire instellingen.
- De sociale component die verwijst naar de heersende levensstandaard en naar gelijke toegang tot onderwijs, gezondheidszorg, huisvesting en een minimuminkomen.

Persoonlijke en sociale vorming

"Een ieder heeft het recht om vrijelijk deel te nemen aan het culturele leven van de gemeenschap, om te genieten van kunst en om deel te hebben aan wetenschappelijke vooruitgang en de vruchten daarvan."

UVRM, artikel 27

Veel landen hebben wel een of andere vorm van educatie die de rol van het individu in de samenleving in beschouwing neemt en jongeren helpt voorbereiden op enkele van de persoonlijke uitdagingen waarvoor ze zullen staan. Dit kan gaan over overlappingen vertonen met burgerschapsthema's, maar ook aspecten inhouden van het ontspanningsleven van een persoon zoals sport, groepen en verenigingen, muziek, kunst of andere vormen van cultuur. Zulke opvoeding kan ook weerslag hebben op persoonlijke relaties. Mensenrechten hebben hier vooral op twee manieren mee te maken. Ten eerste omdat persoonlijke ontwikkeling en persoonlijke relaties morele en sociale aspecten omvatten die door mensenrechtenwaarden moeten worden gestuurd. Ten tweede omdat het recht op deelname aan het culturele leven door de UVRM en door internationale verdragen erkend wordt. Zelfs als de jongeren waarmee *jij* zelf werkt aanspraak kunnen maken op dit recht, blijven er velen op de wereld die dit niet kunnen.

Waardenopvoeding / morele opvoeding

Waardenopvoeding is ook een vaak voorkomend aspect van het schoolprogramma in verschillende landen, maar doet meestal twee vragen rijzen: welke waarden moet men hierbij bijbrengen en hoe kunnen wij weten of deze waarden niet enkel voor onze eigen cultuur van belang zijn? Dit zijn gemeenschappelijke problemen voor diegenen die betrokken zijn bij dit soort educatie, en mensenrechten vormen een goede manier om er een antwoord op te geven. Mensenrechten zijn niet enkel gebaseerd op waarden die gemeenschappelijk zijn voor de grootste religies en culturen, hun universaliteit wordt ook erkend door bijna elk land ter wereld. Niemand kan ooit bekritiseerd worden voor het aanleren van de mensenrechtenwaarden!

Mondiale vorming

Globalisering houdt de meeste jonge mensen bezig en daarom hebben we het als een apart thema in deze handleiding opgenomen. Normaal gezien behelst mondiale vorming

"Het grootste kwaad vandaag is onverschilligheid. Iets weten en daar niet naar handelen is een manier om met deze onrechtvaardigheden in te stemmen. De aarde is een heel kleine plaats geworden. Hetgeen in andere landen gebeurt, heeft ook weerslag op ons."

Elie Wiesel

de verschillende bestaansvormen en gedragspatronen die op deze wereld bestaan. Zulke vorming is belangrijk omdat het de plaats van het individu niet enkel binnen zijn of haar eigen samenleving bekijkt, maar ook in de wereld als geheel. Het kan worden gebruikt om een aantal vragen op te werpen rond mensenrechten. Het kan jongeren helpen hun ogen te openen voor schendingen van rechten op verschillende plaatsen in de wereld. Mondiale vorming helpt jongeren de gevolgen van hun eigen daden te begrijpen en over hun eigen verantwoordelijkheden na te denken.

Het Institute of Global Education, een ngo verbonden aan de Verenigde Naties, werd in 1984 opgericht als The World Peace University. Het instituut omschrijft haar doel als volgt: "meehelpen aan het samen scheppen van van een wereld waarin vrede en voedselveiligheid een levensstijlvormen, waar verantwoordelijkheid voor het leefmilieu bestaat, waar sociale rechtvaardigheid vooropstaat en waar het individu de hoogste graad van zelfverwezenlijking bereikt binnen een samenwerkingsverband."

Interculturele educatie

Er bestaat een natuurlijk verband tussen mondiale vorming en interculturele opvoeding, die kijkt naar de manier waarop we omgaan met andere culturen, samenlevingen en sociale groepen. Alle hedendaagse samenlevingen worden gekenmerkt door een groeiend multiculturalisme en culturele diversiteit, wat erkenning van en het respect voor rechten van minderheden steeds belangrijker maakt. We worden gedwongen oude visies op nationale samenlevingen als cultureel homogeen te herzien. Het proces van Europese integratie, samen met meer economische en sociale interdependentie tussen verschillende wereldregio's maakten deze ideeën achterhaald. Zelfs in die delen van de wereld die dergelijke patronen van immigratie niet kennen stammen conflicten vaker wel dan niet uit een gebrek aan begrip tussen verschillende volkeren of levenswijzen die in éénzelfde samenleving te vinden zijn. De conflicten in Noord-Ierland, in voormalig Joegoslavië en in delen van de Kaukasus zijn droevige illustraties van de problemen die kunnen voortvloeien uit de onkunde om andere culturen te respecteren en ermee te samen te leven.

Interculturele educatie is ook een doeltreffende manier om moderne fenomenen als racisme, rassendiscriminatie en intolerantie aan te kaarten.

Het Directoraat Jeugd en Sport heeft, in het bijzonder via de European Youth Centres en de European Youth Foundation), veel energie gestoken in interculturele educatie. De "*Allemaal anders, allemaal gelijk*" campagne tegen racisme, xenofobie, antisemitisme en onverdraagzaamheid werd opgezet om een antwoord te bieden aan een groeiende racistische vijandigheid en onverdraagzaamheid tegenover minderheidsgroepen. De campagne zelf probeerde "mensen samen te brengen en de strijd tegen alle vormen van intolerantie een nieuwe impuls te geven".

Het educatief pakket "*Allemaal anders, allemaal gelijk*" werd gemaakt om jeugdwerkers en vormingswerkers te helpen bij te dragen aan de campagne. Interculturele educatie kreeg twee belangrijke pijlers:

- jongeren helpen om ongelijkheid, onrechtvaardigheid, racisme, stereotypes en vooroordelen te leren herkennen;
- kennis en vaardigheden meegeven die jongeren zullen helpen om hierop te reageren en om ze te veranderen als zij ze tegenkomen in de samenleving.

De doelstellingen en principes van interculturele opvoeding werden ook op verschillende manieren gepromoot door intercultureel leren; een term die meer voorkomt binnen niet-formele educatie, in het bijzonder in het Europees jeugdwerk.

Antiracistische educatie

Antiracistische educatie gaat uit van de stelling dat we in een multiculturele en democratische samenleving leven waarin alle burgers het recht op gelijkheid en gerechtigheid hebben. Niettemin erkent deze het bestaan van racisme en van racistische houdingen in elke moderne maatschappij, en de weerslag die deze kunnen hebben op

Allemaal verschillend, maar niet onverschillig

“Interculturele educatie promoot processen die de ontdekking van wederzijdse relaties en de afbraak van muren mogelijk maken”.

Allemaal anders, allemaal gelijk. Educatief pakket

“Educatie moet een gepaste intellectuele en emotionele ontwikkeling van het individu meegeven. Ze moet de zin voor sociale verantwoordelijkheid en solidariteit met minder geprivilegieerde groepen ontwikkelen. Ze zou ook moeten leiden tot het naleven van de principes van gelijkheid in alledaags gedrag.”

UNESCO Aanbeveling over educatie voor internationaal begrip, samenwerking en vrede en educatie over mensenrechten en fundamentele vrijheden.

zwarte leerlingen, zowel in termen van negatieve schoolervaringen die ze opdoen als van verminderde kansen in hun verdere leven. Antiracistische educatie poogt racistisch gedrag, taalgebruik en gewoontes aan te kaarten, zowel individueel als institutioneel. Het wil ook bewustwording stimuleren van de schadelijke effecten van racisme in de moderne maatschappij. Het doel is te helpen bij het creëren van een multiraciale en onderling afhankelijke samenleving waarin alle burgerrechten worden gerespecteerd en beschermd.

Ontwikkelingseducatie

Ontwikkelingseducatie houdt sterk verband met mondiale vorming, maar legt vooral de nadruk op de rechten van de derde generatie zoals duurzame ontwikkeling, het recht op een gezond leefmilieu en het recht op vrede. Het geeft ook een hoge prioriteit aan kwesties betreffende de interactie tussen verschillende samenlevingen en ontwikkelingsmethoden. Om die reden hebben we in het diagram ook een verband gelegd met interculturele vorming. Ontwikkelingseducatie is holistisch, in die zin dat het is gebaseerd op een visie op de wereld als een samenhangend geheel en dat het gericht is op de toekomst.

De Development Education Association is een Britse organisatie die in dit domein al bijna tien jaar werkzaam is. Ze definieert ontwikkelingseducatie als levenslang leren dat:

- de verbanden tussen mensen in het 'ontwikkelde' noorden en die in het 'ontwikkelings'-zuiden onderzoekt; dit moet mensen in staat stellen om de verbanden te begrijpen tussen hun eigen leven en dat van mensen elders ter wereld;
- het inzicht vergroot in economische, sociale, politieke en ecologische krachten die ons leven beïnvloeden;
- vaardigheden, houdingen en waarden ontwikkelt die mensen in staat zouden stellen om samen te werken om actie te ondernemen die verandering mogelijk maken en de greep op hun eigen leven vergroot.

Milieueducatie

De zoektocht naar praktijken van duurzame ontwikkeling vormt een sleutelement in ontwikkelingseducatie en leidt als vanzelf naar bezorgdheden over de toekomstige staat van het milieu. Vanuit dit gezichtspunt ontstaan vragen omtrent verdere economische ontwikkeling en zeker die van ontwikkelingslanden. De kosten voor de mensheid en de natuur als geheel zullen ertegen moeten worden afgewogen. Milieueducatie heeft tot doel deze vragen onder de publieke aandacht te brengen en aan te zetten tot grotere zorg en respect voor de natuurlijke rijkdommen van de aarde.

Er is ook een verband met mensenrechten. Aangezien menselijk leven afhangt van een gezond en duurzaam milieu, brengt het nadenken over mensenrechten van mensen wereldwijd en van die van de komende generaties als vanzelf milieukwesties op de voorgrond. Tegenwoordig spreken sommigen zelfs van de nood aan een officiële erkenning van een apart mensenrecht op een gezond leefmilieu.

Vredeseducatie

De natuurlijke rijkdommen van de aarde werden niet gelijkmatig verdeeld. Zij zijn steeds een bron van gewelddadige conflicten tussen individuen en samenlevingen geweest, en zullen dat ook blijven. Jammer genoeg zijn er ook vele andere oorzaken. Vredesopvoeders kunnen ook geïnteresseerd zijn in rechtvaardigere of zinvollere manieren om de natuurlijke bronnen te verdelen als een manier om sommige conflicten op te lossen. Meestal zal hun aandacht echter vooral uitgaan naar de conflicten zelf en de structurele oorzaken ervan. Vredeseducatie is gebaseerd op een vredesconcept dat verder gaat dan enkel de afwezigheid van oorlog. Vrede kan enkel tot stand komen door een zoektocht naar gerechtigheid en door een begrip van structurele vormen van uitbuiting en onrecht.

Weinigen zullen moeten worden overtuigd van de nood aan vredeseducatie: voor een beter begrip van conflict, voor respect tussen volkeren dat ertoe leidt dat gewelddadige conflicten minder gemakkelijk zullen voorkomen, en voor de vaardigheden om potentieel gevaarlijke situaties naar vredevolle om te buigen. De wereld heeft dit ook nodig: een werkelijk recht op leven voor iedereen en een werkelijk respect voor iedereen. En dit geldt ook en zelfs voor diegenen onder ons die fouten maakten. Educatie voor verdraagzaamheid, voor intercultureel begrip en, fundamenteel, educatie over de inherente en universele natuur van mensenrechten moeten een belangrijke weg zijn naar dat doel.

De periode 2001-2010 werd uitgeroepen als een Decennium voor een Cultuur van Vrede en Geweldloosheid voor de Kinderen van de Wereld (UN Doc A/RES/53/25). De International Peace Research Association, opgezet met de hulp van UNESCO, heeft een Commissie voor Vredeseducatie opgezet die vormingswerkers verenigt om een vredescultuur uit te dragen.

Educatie met betrekking tot recht en wet

Dit is misschien de meest formele van de verschillende educatieve velden waar we het tot nu toe over hebben gehad. Educatie betreffende recht en wet gaat echter niet enkel over bestaande wetten, het gaat ook over de ontwikkeling van respect voor de rechtsstaat en voor fundamentele principes van gerechtigheid die werden vastgelegd in internationale mensenrechteninstrumenten.

Het verband tussen juridische vorming en mensenrechten bestaat op twee niveaus: ten eerste in de specifieke 'wettelijke' rechten die een individu tegen oneerlijke processen beschermt en ten tweede op het niveau van internationaal recht. De VN-instellingen, het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en andere regionale structuren zijn juridische instellingen die er zijn om onze mensenrechten te beschermen. Als ze in hun opzet willen slagen, moeten we dan ook weet hebben van hun bestaan en ons tot hen durven wenden. Ze zullen ons niet weggagen.

“Er bestaat geen weg naar de vrede. Vrede is de weg.”

M.K. Gandhi